

การรู้หนังสือ : ฉบับได้อิสระภาพ นิยามและการประเมินของนานาชาติ

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ
2549

คำนำ

ทั่วโลกและประเทศไทย ต่างตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการรู้หนังสือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข แต่ปัจจุบันประเทศต่างๆรวมทั้งประเทศไทยก็ยังมีคนไม่รู้หนังสืออยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร จึงจำเป็นที่ต้องดำเนินงานประเมินการรู้หนังสืออย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้ประชากรได้รู้หนังสือโดยถ้วนหน้า

เอกสารการรู้หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับนิยามและการประเมินการรู้หนังสือของนานาชาติ ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้รับผิดชอบส่งเสริมการรู้หนังสือและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ขอขอบพระคุณ ดร. สุนทร สุรินทร์ชัย ผู้แปล และเรียบเรียง เอกสารดังกล่าว หวังว่าเอกสารเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้เกี่ยวข้องตามสมควร

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
- ยูเนสโกกับการกิจการประเมินและติดตามการรู้หนังสือ	5
- ความหมายของการรู้หนังสือ	7
- การดำเนินการแก้ไขการไม่รู้หนังสือระหว่างประเทศ	11
- การวัดและการกำกับติดตามการรู้หนังสือ	18
- การประเมินการรู้หนังสือโดยตรง	22
- การสำรวจการรู้หนังสือของผู้ใหญ่นานาชาติเปรียบเทียบ	24
- การประเมินการรู้หนังสือในสหรัฐอเมริกา	30
- ตัวอย่างเครื่องมือประเมินการรู้หนังสือ	32
- ความหมายและการประเมินการรู้หนังสือในประเทศไทย	39
- ภาคผนวก	45
- บรรณานุกรม	47
- คณะผู้จัดทำ	50

บทสรุปและข้อเสนอแนะ ความหมายและการประเมินการรู้หนังสือ การศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนทร ลุนันท์ชัย เขียน/แปล

สืบเนื่องจากการประชุมโลก เรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All : WCEFA) ซึ่งจัดที่จอมเทียน ประเทศไทย เมื่อปี 1990 ได้ตั้งเป้าหมายที่จะดำเนินการ คือ (ก) ลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือที่เป็นผู้ใหญ่ ลงครึ่งหนึ่งจากระดับปี 1990 ภายในปี 2000 และ (ข) ปรับปรุงสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ให้ได้ร้อยละตามที่กำหนด สำหรับกลุ่มอายุที่เหมาะสม มติของที่ประชุมครั้งนี้ยังเน้นความจำเป็นที่จะต้องติดตามประเมินผลการเรียนของผู้เรียน ตลอดจนระบบการให้บริการ และผลลัพธ์ของโครงการรู้หนังสือและการศึกษานอกระบบอื่น ๆ

ต่อมาได้มีการประชุมที่ดาการ์ ประเทศเซเนกัล เมื่อปี 2000 และได้มีแผนปฏิบัติที่เรียกว่า The Dakar Framework for Action : Education for all - Meeting our Collective Commitments ระบุเป้าหมายที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุ 6 ประการ ซึ่งเป็นการขยายความและเน้นเป้าหมายการประชุมที่จอมเทียนอีกครั้งหนึ่ง

ปัญหาในทางปฏิบัติ อยู่ที่การติดตามประเมินการรู้หนังสือ ซึ่งจะต้องดำเนินการให้มีมาตรฐานที่สามารถเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างประเทศได้ เพราะวิธีการอ้างอิงสถิติสำมะโนประชากรของประเทศต่าง ๆ ปรากฏว่าได้ตัวเลขที่ไม่อาจเชื่อถือได้ สืบเนื่องมาจากวิธีการสำรวจที่ใช้วิธีประเมินทางอ้อม (Indirect assessment of literacy) คือ การสอบถามบุคคลในบ้านว่า สมาชิกในบ้านรู้หรือไม่รู้หนังสือ ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลไม่แน่นอน รวมทั้งการใช้จำนวนปีที่เข้าเรียน แปลความว่ารู้หรือไม่รู้หนังสือ (educational attainment proxy) ซึ่งได้ผลที่ไม่แน่นอนเช่นกัน วิธีแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ ก็คือ การใช้วิธีประเมินโดยตรง (direct assessment of literacy) เข้าร่วมกับการสำรวจสำมะโนประชากร หรือสำมะโนเคหะ (household - based surveys) หรืออาจจะประเมินตรงกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรดังที่ได้จัดทำที่สหรัฐอเมริกา และประเทศในกลุ่ม OECD ซึ่งประเทศไทยก็ได้เคยเข้าร่วมการประเมินเช่นนี้มาเช่นกัน

การดำเนินการประเมินการรู้หนังสือโดยตรง จะต้องทำความเข้าใจกับความหมายของการรู้หนังสือให้ได้ก่อน เพราะความหมายของการรู้หนังสือ ในปัจจุบันนี้ ย่อมจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย มิใช่เป็นเพียงทักษะอัตโนมัติ (autonomous set of skills) อย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการอ่านในความหมายที่กว้างขึ้น รวมถึงการคำนวณนับ (numeracy skills) ด้วย กับทั้งการประเมินทักษะชีวิต (life skills) ก็ยังไม่เป็นที่ชัดเจนกว่าหมายถึงอะไร ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้ว ตีความทักษะชีวิตรวมถึงความสามารถจะแก้ปัญหา ซึ่งต้องใช้สมรรถภาพวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ยังตีความทักษะชีวิตเป็นเพียงทักษะเชิงปฏิบัติ เป็นต้น

เมื่อทำความเข้าใจในความหมายของการรู้หนังสือแล้ว จึงจะหาวิธีการประเมินว่าประชากรในประเทศมีระดับการอ่านเป็นอย่างไร ตัวอย่างการประเมินในลักษณะนี้ได้กระทำไปบ้างแล้ว โดยโครงการ The International Adult Literacy Survey (IALS) ด้วยความสนับสนุนของ OECD ในปี 1994, 1996 และ 1998 ประเทศที่เข้าร่วมในการประเมิน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วในยุโรปเกือบทั้งหมด ข้อความที่ให้ผู้รับการประเมินอ่านเป็นประเภทร้อยแก้ว (prose) เอกสาร (document) และปริมาณ (quantitative) การสำรวจอีกโครงการหนึ่ง คือ The Adult Literacy and Life Skills Survey : ALL ซึ่งจะจัดทำใน 6 ประเทศ รวมทั้งแคนาดา สหรัฐอเมริกา เบลารุส และประเทศในยุโรป ผู้รับการประเมินมีอายุ 16 - 65 ปี ข้อทดสอบใช้นิยามการรู้หนังสือว่าเป็นทักษะเพื่อการใช้ประโยชน์ในชีวิต รวมการอ่าน เขียน การคิดคำนวณ

สถาบันสถิติของยูเนสโก (UNESCO Institute for Statistics : UIS) ได้วางแผน The Literacy Assessment and Monitoring Programme (LAMP) เพื่อประเมินการรู้หนังสือเปรียบเทียบ เป็นโครงการนำร่องในประเทศกำลังพัฒนา ดำเนินการทดลองจนถึงปี 2005 โดยมีความมุ่งหมายที่จะใช้ในประเทศอื่น ๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะที่ให้ใช้ไปพลาง ๆ ก่อน คือ EFA Global Monitoring Report (UNESCO, 2006 : 186) เสนอให้จัดทำการวัดและการประเมินหลาย ๆ แบบ สามารถปรับใช้ได้กับการสำรวจเคหะ (เช่น การดำรงชีพ แรงงาน การบริโภค) วัดการรู้หนังสือและการคิดคำนวณ กับประชากรที่มีอายุ 15+ ใช้เวลาประเมินเพียง 20 - 30 นาทีต่อราย

การสำรวจสำมะโนประชากร สำมะโนเคหะ ฯลฯ ในอนาคต น่าจะรวมข้อมูลหลาย ๆ อย่าง เช่น ข้อความที่เจ้าตัวเป็นผู้บอก ติดตามด้วยข้อทดสอบง่าย ๆ สองสามฉบับ (ข้อเสนอของสถาบันสถิติยูเนสโก) (UNESCO, 2006 : 186)

ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทยของผู้จัดทำรายงาน

ควรศึกษาแนวทางการประเมินการรู้หนังสือของยูเนสโก OECD และสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ดำเนินการไปแล้ว เพื่อนำมาพัฒนาการประเมินการรู้หนังสือของประเทศไทย เพื่อเชื่อมโยงกับแนวทางการประเมินการรู้หนังสือเปรียบเทียบของยูเนสโก ซึ่งจะเห็นประโยชน์ในการเปรียบเทียบระดับการรู้หนังสือของไทยกับประเทศต่าง ๆ ประโยชน์ที่ประเทศไทย จะได้รับ โดยแท้จริง ก็คือ การใช้ข้อมูลจากการเปรียบเทียบนี้ ในการพัฒนาการรู้หนังสือของประชากรไทย ทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบ ให้ได้คุณภาพที่ดียิ่งขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและการประเมินการรู้หนังสือ

การศึกษาเกี่ยวกับความหมายและการประเมินการรู้หนังสือ มีขึ้นสืบเนื่องจากยูเนสโก มีภาระหน้าที่ที่จะต้องติดตามการดำเนินงานเกี่ยวกับแผนการศึกษาเพื่อปวงชน ซึ่งได้รับรองจากการประชุมสมัชชาประเทศเมื่อปี 1990 ที่จอมเทียน ประเทศไทย ปัญหาจากการติดตามประเมินการรู้หนังสือ มีความสัมพันธ์กับความถูกต้องของสถิติการรู้หนังสือของประเทศต่าง ๆ เป็นที่ทราบอยู่ทั่วไปว่า สถิติการรู้หนังสือที่ยูเนสโก (และองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ) นำมาอ้างอิงนั้น ทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดได้มาจากการสำรวจสำมะโนประชากร ของประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีสถิติเกี่ยวกับการรู้หนังสือรวมอยู่ด้วย สถิตินี้ยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก เพราะการสำรวจย่อมใช้วิธีการสอบถามบุคคลผู้รับการสำรวจ หรือเจ้าบ้าน หรือบุคคลที่อยู่ในบ้าน ซึ่งมักจะแจ้งเพียงว่า อ่านได้หรือไม่ ได้ หรือแจ้งจำนวนปีที่เข้าเรียน

ซึ่งพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการอ่านที่แท้จริง นอกจากองค์การยูเนสโก องค์การระหว่างประเทศที่สนใจศึกษา ระดับการรู้หนังสืออีกองค์การหนึ่ง คือ OECD (องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนาของสหภาพยุโรป) องค์การนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบระดับการรู้หนังสือ และคณิตศาสตร์ ของผู้เรียนที่จะจบมัธยมศึกษาตอนต้นของประเทศต่าง ๆ เพื่อคิดว่าผู้ที่จะออกไปเป็นแรงงานของประเทศ มีความพร้อมที่จะเข้าสู่ชีวิตผู้ใหญ่เพียงใด

การศึกษาการประเมินการรู้หนังสือ นอกจากจะดูจากงานขององค์การระหว่างประเทศข้างต้นแล้ว ยังศึกษาจากกรณีของสหรัฐอเมริกา และประเทศไทยด้วย โดยจำกัดขอบข่ายการศึกษาอยู่ในหัวข้อความหมายของการรู้หนังสือ และวิธีประเมินการรู้หนังสือเป็นสิ่งสำคัญ

การรายงานการศึกษา เรื่อง ความหมายและการประเมินการรู้หนังสือ จะดำเนินไปตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ

- ยูเนสโกกับภารกิจการประเมินและติดตามการรู้หนังสือ
- ความหมายของการรู้หนังสือ
- การดำเนินการแก้ไขการไม่รู้หนังสือระหว่างประเทศ
- การวัดและการกำกับติดตามการรู้หนังสือ
- การประเมินการรู้หนังสือ โดยตรง
- การสำรวจการรู้หนังสือของผู้ใหญ่นานาชาติเปรียบเทียบ
- การประเมินการรู้หนังสือในสหรัฐอเมริกา
- ตัวอย่างเครื่องมือประเมินการรู้หนังสือ
- ความหมายและการประเมินการรู้หนังสือในประเทศไทย
- ภาคผนวก
- บรรณานุกรม